

Zelená, čistá a usilujúca sa o konvergenciu? Konvergenčná analýza kvality života z environmentálneho hľadiska v EÚ

Úvod

Rastúca potreba prijímať opatrenia v oblasti životného prostredia zvýšila počet celoeurópskych cieľov a politík. Tie ovplyvňujú profesionálny aj súkromný život občanov Európy. Táto správa sleduje environmentálne správanie Únie 27 členských štátov a zaoberá sa oblasťami, v ktorých existujú medzi členskými štátmi najväčšie rozdiely. K uvedeným rozdielom dochádza preto, lebo členské štáty majú rôzne environmentálne profily, čo znamená, že procesy ekologizácie v jednotlivých členských štátoch a v rámci ukazovateľov neprebiehajú rovnakým tempom.

Zelená transformácia znamená viac než len zlepšovanie pútavých ukazovateľov, ktoré sa objavujú na titulných stranách novín, napríklad ohľadne emisií skleníkových plynov a využívania energie z obnoviteľných zdrojov. Táto správa sa preto hlbšie zaoberá tými environmentálnymi otázkami, ktoré najviac ovplyvňujú každodenný život občanov. Zameriava sa na témy týkajúce sa obyvateľnosti miest a obytných oblastí, energetickej chudoby a nevyhovujúceho bývania.

Správa vznikla vďaka spolupráci medzi nadáciou Eurofound a Európskou environmentálnou agentúrou a patrí vôbec medzi prvé, ktoré analyzujú environmentálnu konvergenciu v Európe. Výsledkom tejto spolupráce je aj ďalšia správa s názvom *Prechod na klimaticky neutrálne hospodárstvo: Skúmanie sociálno-ekonomických vplyvov*, ktorá bola uverejnená v júni 2023.

Politické súvislosti

EÚ si stanovila ambiciózne cieľ dosiahnuť do roku 2050 uhlíkovú neutralitu. V záujme splnenia tohto cieľa sa usiluje znížiť emisie skleníkových plynov, zvýšiť využívanie energie z obnoviteľných zdrojov a zvýšiť mieru recyklácie. Zelená transformácia by prispela k zlepšeniu kvality života európskych občanov tým, že by riešila problémy spojené s rôznymi druhmi znečistenia, ako sú znečisťovanie ovzdušia, zaťaženie hlukom, znečistenie vody, znečistenie odpadom a znečistenie pôdy. Viedlo by to zároveň k lepšej regulácii trhov s energiou, ktorá by všetkým umožnila prístup k čistej energii.

Uvedené ciele je možné dosiahnuť len s podporou špecializovaných politických iniciatív. Európska zelená dohoda predznamenáva posun smerom k uhlíkovo neutrálnej EÚ s moderným a konkurencieschopným hospodárstvom efektívne využívajúcim zdroje. Stanovuje zásady, ktoré umožňujú úspešný prechod a vyzýva členské štáty, aby konali rýchlo, pretože nasledujúce desaťročie bude pre zachovanie súčasného krehkého stavu prírodných zdrojov v Európe rozhodujúce.

Hlavné zistenia

- Rozdiely medzi členskými štátmi sa v uplynulých dvoch desaťročiach zmiernili a výkonnosť sa v mnohých environmentálnych indikátoroch zlepšila. Z toho vyplýva, že environmentálne ciele a politika na úrovni EÚ prispievajú k lepšej výkonnosti členských štátov. Je takisto zjavné, že spolupráca medzi členskými štátmi, napríklad pokiaľ ide o vývoz čistej elektriny, uľahčuje realizáciu ambícií na úrovni EÚ.
- Rýchlosť pokroku pri dosahovaní kvantitatívnych cieľov na úrovni celej EÚ, sa v jednotlivých členských štátoch líšila. Okrem toho energetická kríza, problémy spojené so zásobovaním potravinami a hospodársky otras spôsobený ruskou inváziou na Ukrajinu sťažili plnenie záväzkov vo vzťahu k zelenej transformácii.
- Vo viacerých ukazovateľoch sú z hľadiska výkonnosti očividné geografické trendy. Severské a niektoré západné členské štáty (napr. Švédsko) majú tendenciu zaujímať vo vzťahu k ukazovateľom súvisiacim s energetickou účinnosťou a systémami zelenej energie popredné miesta, zatiaľ čo mnohé východoeurópske krajiny a Malta skôr zaostávajú. Pozitívne je, že členské štáty, ktoré mali spočiatku nízku výkonnosť, z pohľadu väčšiny ukazovateľov dobiehajú štáty s lepšími výsledkami. Žiadny členský štát nevyniká vo všetkých ukazovateľoch, čo poukazuje na rôznorodosť politík v oblasti klímy, dopravy a energetiky.

- Výkonnosť sa zlepšila vo všetkých analyzovaných hlavných ukazovateľoch (na makroúrovni), čo vyzdvihuje význam politických cieľov. Znížili sa rozdiely, pokiaľ ide o emisie skleníkových plynov a počet stratených rokov života v dôsledku znečistenia ovzdušia tuhými časticami (PM_{2,5}). Znižovanie rozdielov v spojitosti s energiou z obnoviteľných zdrojov a obehovým využívaním materiálov brzdili výnimočné výsledky Švédska a Holandska. Zaznamenali natoľko dobré výsledky, že výrazne prebehli ostatné krajiny, čo viedlo k prehĺbeniu rozdielov.
- Zlepšenie výsledkov vo vzťahu k ukazovateľom na úrovni obytných oblastí (na strednej úrovni) ukazuje, že miestne sídla sa stali obývateľnejšie, nerovnosti založené na príjmoch však pretrvávajú. Došlo k zlepšeniu výkonnosti členských štátov, zmiernili sa rozdiely v tom, ako občania vnímajú znečistenie a špinu v životnom prostredí, a zvýšila sa miera recyklácie v obciach. Okrem toho sa celkovo znížilo zaťaženie hlukom, aj keď rozdiely medzi krajinami zostali stabilné alebo sa dokonca zvýšili. Platí to najmä v prípade skupín obyvateľstva, ktoré sú ohrozené chudobou.
- Ukazovatele na úrovni domácností (na mikroúrovni), ktoré merajú energetickú chudobu a kvalitu bývania, sú úzko prepojené so sociálno-ekonomickými premennými. V dôsledku toho mal na tieto ukazovatele výrazný negatívny vplyv hospodársky pokles v rokoch 2008 – 2013, ale následná obnova naznačuje, že niektoré ekonomiky sú dostatočne odolné. V niektorých prípadoch však existujú veľké nerovnosti medzi bohatými a tými, ktorí toho majú menej.
- Zlepšenia na úrovni príjmov a vzdelania súvisia so zlepšením environmentálnych indikátorov. Zmiernenie chudoby súvisí so znížením energetickej chudoby a mierou vystavenia environmentálnym nebezpečenstvám, ako sú znečistenie ovzdušia a zaťaženie hlukom.
- Environmentálne ciele na úrovni obytných oblastí a domácností môžu vyžadovať prijatie prísnejších alebo včasnejších politických opatrení, než sú tie, ktoré sa uplatňujú v súčasnosti. Intervencie by sa mali zamerať na tri oblasti, v ktorých boli zistené rozdiely: bývanie, energetická chudoba a verejná doprava.
- V súlade so iniciatívou vlna obnovy budov (Renovation Wave) by mala urbanistika poskytovať obyvateľom s nízkymi príjmami primerané a cenovo dostupné bývanie v oblastiach bez environmentálnych nebezpečenstiev, najmä v husto obývaných oblastiach. Finančné podporné opatrenia, ako napríklad dotácie, by mohli motivovať občanov k tomu, aby zlepšili svoje bývanie a mali by byť lepšie zamerané na zraniteľných spotrebiteľov. Mali by sa zároveň propagovať aj vnútroštátne intervencie na zlepšenie sociálneho bývania. Tieto opatrenia by znížili hrozbu energetickej chudoby.
- Rozšírenejšie a cenovo dostupnejšie systémy verejnej dopravy by mohli zvýšiť mobilitu a znížiť emisie. Akčný plán nulového znečistenia zahŕňa opatrenia na zníženie emisií z dopravy, zatiaľ čo stratégia pre udržateľnú a inteligentnú mobilitu sa zameriava na zlepšenie systémov verejnej dopravy. Osoby žijúce vo vidieckych oblastiach, starší občania a osoby trpiace základnými zdravotnými problémami najviac potrebujú dopravné prepojenie a dopravné politiky by sa mali navrhovať so zohľadnením ich potrieb.
- Miestne a vnútroštátne orgány, ktoré sa usilujú o ekologizáciu, by sa mohli riadiť zaužívanými postupmi navrhnutými členskými štátmi alebo na úrovni EÚ. Je potrebné prijať riešenia na vysokej úrovni, ako aj riešenia zamerané na každodenné problémy. Slovinsko napríklad zosúladiť svoje politiky nakladania s odpadom so smernicami EÚ a zaznamenalo rýchle zlepšenia.
- EÚ a jej členské štáty musia úzko spolupracovať na zlepšení environmentálneho správania EÚ. Jasná komunikácia zo strany EÚ a národných vlád by mala pomôcť verejnosti osvojiť si správanie, ktoré je z hľadiska ochrany životného prostredia udržateľnejšie. Spolupráca medzi členskými štátmi by mohla podporiť obehové hospodárstvo. Je potrebné aktualizovať nariadenia o cezhraničnej recyklácii odpadu, aby prepravované materiály neboli zaťažované vysokými daňami. Napríklad recyklácia nepoužívaných veterných turbín je oveľa nákladnejšia, ak sa počas ich prepravy zdaňujú ako veterné turbíny, a nie ako odpad. Mali by sa však zaviesť prísnejšie kontroly cezhraničného zneškodňovania odpadu, aby sa zabránilo preprave nebezpečného odpadu do krajín s nedostatočne prísnyimi právnymi predpismi v oblasti ochrany životného prostredia.

Politické ukazovatele

- Z hľadiska mnohých ukazovateľov by EÚ mala pokračovať v nastúpenom kurze a pridržiavať sa ekologických cieľov, ktoré si stanovila. V uplynulých rokoch dosiahla EÚ pokrok v hlavných ukazovateľoch, napríklad v znižovaní emisií skleníkových plynov a zvyšovaní využívania energie z obnoviteľných zdrojov.
- EÚ by mala diverzifikovať svoju energetickú a materiálnu závislosť a zvýšiť svoju autonómiu prostredníctvom opatrení, ktoré propagujú využívanie energie z obnoviteľných zdrojov a obehové hospodárstvo. Takéto opatrenia by zvýšili energetickú odolnosť a zmiernili by účinky budúcich energetických a materiálnych kríz a ochránili by najmä občanov s nízkymi príjmami.

Ďalšie informácie

Správa Green, clean and keen to converge? A convergence analysis of environmental quality of life in the EU (Zelená, čistá a usilujúca sa o konvergenciu? Konvergenčná analýza kvality života z environmentálneho hľadiska v EÚ) sa nachádza na stránke <https://eurofound.link/ef23022>

Vedúci výskumu: Massimiliano Mascherini

information@eurofound.europa.eu